

7. Сорока Ю. Г. Видеть, мыслить, раз личать : социокультурная теория восприятия. Харьков : ХНУ им. В. Н. Каразина, 2010. 336 с.
8. Малес Л. Розуміючий потенціал соціокультурного аналізу. *Яксні дослідження в соціологічних практиках : Навч. посібник*. К. : ІСНАНУ, 2009. С. 77-95.

The article analyzes the peculiarities of the political culture of Ukrainian society. The possibilities of the socio-cultural approach, indications of common and distinctive features in comparison with other traditional and modern styles are determined.

Keywords: *political culture, socio-cultural approach, traditional and modernist styles, political culture of Ukrainian society.*

УДК 323.23 +316.46.058.5 (045)

Єфтені Н.М., НУ «ОМА»

ТЕХНОЛОГІЇ ПОЛІТИЧНОГО МАНІПУЛЮВАННЯ

В статті розглядаються проблеми технологій політичного маніпулювання, які з розвитком демократичних процесів набувають одне з центральних місць. Зазначається, що з становленням соціально-правової держави необхідно обирати такі політичні технології, що будуть виключати тиск і насилля, одночасно впливаючи та змінюючи поведінку людей.

Ключові слова: *політичне маніпулювання, політичні технології, соціально-правова держава, тиск, насилля.*

В сучасній політичній науці особлива увага приділяється вивченню технологій політичних маніпулювань в політичних процесах. Особливої актуальності вивчення проблем політичного маніпулювання набуло з появою інформаційного суспільства, яке сприяло появі нових засобів обробки і передавання інформації, а також вплинуло на виникнення нових технологій політичного маніпулювання в суспільстві. Крім того, актуальність даної проблеми пов'язана з процесами розвитку і становлення демократії, де ключова роль відводиться політично активній особистості, яка є активним учасником політичних процесів та змін в суспільстві.

Теоретичні розробки у сфері дослідження маніпулювання людської свідомості здійснювали Р. Гудін, Г. Келман, Е. Фром, Й. Шумпетер, С. Кара-Мурза, Є. Доценко, С. Лісовський, А. Деркач, В. Жуков,

В. Воронова, А. Миронов, Г. Почепцов, О. Бойко та інші. Їх праці заклали основи у вивчення різних каналів комунікації, її природи і механізмів, змісту й ефективності конкретних технологій, стратегій, методів маніпулювання.

Разом з тим потрібно відмітити, що поняття політичного маніпулювання є складним і різнобічним, оскільки воно здійснюється як на міжособистісному рівні, так і на рівні масової свідомості.

Політичне маніпулювання, виступаючи частиною політичного процесу, впливає на розробку, прийняття та реалізацію політичних рішень, на форми політичної участі та функціонування політичної влади. Одночасно політичне маніпулювання, яке здійснюється в інтересах суб'єктів маніпуляції, виступає як специфічна форма управління, що приносить вигоду лише маніпуляторам.

Крім того, політичне маніпулювання виступає ефективним інструментом політичного впливу. Тому, досліджуючи даний феномен, потрібно вивчати і аналізувати особливості формування особистісних установок, специфіку політичної соціалізації та політичної культури, вплив ЗМІ на громадську думку тощо.

Метою даної статті є визначення особливостей та проблем застосування технологій в політичному маніпулюванні. Завданнями є аналіз політичного маніпулювання в сучасному світі, дослідження особливостей застосування політичних технологій.

Політичне маніпулювання – це приховане управління політичною свідомістю та поведінкою людей, направлене на стимулювання активності, з метою примусити їх діяти (або не діяти) всупереч власним інтересам. Політичне маніпулювання виступає засобом досягнення певних цілей політичними суб'єктами, головними з яких є досягнення, утримання (збереження) і реалізація політичної влади.

Суб'єктом політичного маніпулювання виступає індивід чи група індивідів, які є джерелом політичної активності і мають широкі можливості для реалізації своєї волі. Вони здійснюють у власних інтересах політичні маніпуляції та вплив. До них можна віднести державних діячів, лідерів політичних партій та загально визнаних громадських організацій, відомих вчених і журналістів [3, с. 126]. Розвиток та функціонування суспільства багато в чому залежить від якостей та характеристик політичних діячів, особливо в суспільствах, що знаходяться в стані трансформації та переходу від тоталітарного до демократичного режиму. Головним об'єктом політичного маніпулювання є соціальні прошарки, люди, від яких залежить

досягнення політичних цілей. Соціально-політичні зміни, їх суперечливий характер, рівень освіти, культури не дозволяють індивідам орієнтуватися і охоплювати суспільно-політичне життя, оцінювати події та проблеми в сучасному світі.

Під політичними технологіями розуміється сукупність методів і систем послідовних дій, спрямованих на досягнення необхідного політичного результату. Політичні технології виступають також засобами впливу на людей з метою внесення змін в їх політичну поведінку, не допускаючи при цьому тактик насилля та тиску. Вони дозволяють програмувати опосередковано думки, установки, настрої та психологічний стан людей в необхідному для маніпулятора напрямку.

Технології досягнення даних цілей підрозділяються на декілька груп: як засіб досягнення політичної влади, як засіб реалізації та утримання політичної влади. Досягнення політичної влади пов'язане з типом політичного режиму. В авторитарних і тоталітарних державах прихід до влади здійснюється через перевороти і вибори, результати яких часто фальсифікуються. В демократичних державах досягнення влади пов'язане з виборами, де найбільше реалізується маніпулювання свідомістю виборців. Для демократичних держав технології реалізації політичної влади пов'язані також з застосуванням принципу розподілу владних повноважень.

Політичні технології засновані на використанні методичних рекомендацій, процедур щодо ефективного вирішення політичних проблем, що дозволяє оптимізувати виконання суб'єктами політики власних завдань і обов'язків.

Політичні технології здійснюються у наступних формах:

- як елемент політичної системи;
- як діяльність, направлена на досягнення політичних цілей.

При цьому в політичній системі технології політичного маніпулювання виступають як латентна функція.

Прийоми політичного маніпулювання здійснюються через:

- цілеспрямовані зміни правил взаємодії між учасниками політичних процесів, які відбуваються через введення нових і зміни попередніх норм. Хоча держава наділена правом нормотворчості, але в певних політичних процесах значна роль може відводитися інститутам громадянського суспільства чи громадським організаціям;
- вплив на формування громадської думки, політичних цінностей, установок, переконань, поглядів;
- вплив на політичну поведінку людей.

Політичні технології дозволяють оптимізувати процес політичного управління. При цьому обов'язково потрібно враховувати всі елементи політичної системи, особливості функціонування та розвитку політичних процесів. Ефективне політичне маніпулювання виключає тиск ззовні, коли людина вважає, що самостійно обирає моделі поведінки і приймає самостійні рішення. Технології політичного маніпулювання направлені на підсвідомість, залежать від характеру подачі інформації і викликають реакцію на події чи об'єкт. Головною метою є підкорення населення владі, організація дій населення, необхідних для влади і схвалених нею тощо.

Засоби масової інформації виступають головним каналом політичного маніпулювання, який ніким не обирається і непідконтрольний суспільству. Свідоме формування політичних стереотипів засобами масової інформації під час політичного маніпулювання дозволяє сформуванню певні орієнтації сфері політики, необхідні даному політичному режимові. Окрема увага відводиться формуванню політичного іміджу, який створюється штучно і дозволяє отримати необхідні для маніпулятора поведінкові реакції.

Застосування технологій політичного маніпулювання здійснюються через різні канали комунікації, такі як преса, телебачення, радіо, Інтернет, плакати, зустрічі і т.д. В державах з тоталітарним політичним режимом політичні маніпуляції виступають інструментом політики і засобом соціального контролю в суспільстві, при цьому використовуються більш прості примітивні методи політичного маніпулювання. В державах з демократичним політичним режимом технології політичного маніпулювання виступають як частина науки управління, де головна увага приділяється вивченню механізмів впливу на поведінку особистості. Результати досліджень західних вчених використовуються для впливу на формування громадської думки і електоральних настроїв населення. Ефективність технології політичного маніпулювання залежить від соціально-економічного стану суспільства, довіри до органів влади та ЗМІ, впливу в суспільстві політичних лідерів.

Політичне маніпулювання з допомогою ЗМІ дозволяє включати в громадську думку під виглядом об'єктивної інформації бажаний зміст для певних груп; стимулювати в громадській свідомості відчуття страху, тривоги, ненависті; реалізувати задекларовані і приховані задуми, досягнення яких маніпулятор пов'язує з підтримкою суспільною свідомістю власної позиції [1].

Сьогодні в Україні в громадській думці переважає дезорієнтування в аналізі політичних змін і люди змушені орієнтуватися в кожній ситуації особисто. Цьому сприяє велика кількість джерел та носіїв інформації, які надають часто різну і протилежну інформацію, відсутність реального досвіду участі в демократичних процесах. Тому ефективність застосування технологій політичних маніпуляцій може лише зростати, що може призвести до негативних наслідків.

Американський вчений Р.Гудін виділяє психологічну і раціональну модель маніпулювання [5]. Психологічна модель маніпулювання передбачає використання автоматичної реакції індивідів на певні психологічні стимули, тобто діє принцип стимул-реакція. Маніпулятору необхідно вибрати найбільш вигідні стимули, які призведуть до бажаних реакцій. Раціональна модель маніпулювання здійснюється через обман і підступність. Такі форми маніпулювання здійснюються через: зменшення кількості інформації, доступної для громадян; навмисне приховування інформації, яка може вплинути на офіційний політичний курс; інформаційне перевантаження, яке не дозволяє адекватно оцінити і проаналізувати інформацію. Коли для індивідів ускладнений фактичний доступ, вони змушені покладатися на офіційну інформацію [5, р. 39].

Політика обману будується на чітких умовах, тобто повинна бути дозованою і максимально правдивою. При цьому завданням маніпулятора є пошук чи створення вигідних ілюзій, які посприяють впливові на об'єкт маніпуляцій. Це можливо лише за умови інформованості щодо очікувань аудиторії. Разом з тим обов'язковою умовою є певна солідарність політиків, які мають дотримуватися обраного вектору, оскільки через розкриття обману до однієї людини втрачається довіра до усієї групи політиків. Важливим і сильним засобом маніпуляцій Р. Гудін вважав також секретність, тобто приховування чи вилучення інформації, що може зашкодити. Політичні еліти підтримують таку форму засекречування з метою прийняття ефективних політичних рішень. Така засекречена інформація не розголошується, передається довіреним особам з метою контролю за нею і налагодження тісних стосунків.

Одним з популярних методів політичного маніпулювання є розповсюдження великої кількості інформації. Велика кількість джерел інформації, її різноманітний, іноді протилежний, характер, призводить до дезорієнтації населення і втрати довіри до інформації. Інтерпретація отриманої інформації залежить від кожного індиві-

да, його рівня освіти, знань, досвіду. Цим і користуються зазвичай політики, висуваючи чітку, конкретну концептуальну модель, яка здебільшого буде відповідати їх інтересам та цілям та будуватися на необхідних для цього фактах.

Крім того, успішне маніпулювання пов'язане з ораторським мистецтвом, особливостями стилю мови політичних діячів, створення ефекту активності аудиторії. Громадськості надається можливість зробити вибір, але перед цим відбувається оприлюднення потрібних фактів, їх необхідна інтерпретація. Оскільки це виглядає як логічний аналіз та особисті висновки, то люди погоджуються. Коли політична система суспільства знаходиться в небезпеці, усі протиріччя втрачають актуальність, висуваючи на перший план збереження існуючої системи.

Політичні маніпуляції направлені на формування політичної свідомості населення, необхідної політичній владі. Необхідний для суб'єкта маніпуляції ефект непомітності можливий лише через її тотальність, тобто сумісну, погоджену діяльність преси, радіо і телебачення. В більшості випадків населення не в змозі усвідомлювати багатосторонньо всі політичні явища та процеси, тому створює спрощений образ сприйняття дійсності. Політична влада сприяє формуванню необхідних політичних орієнтирів, політичній соціалізації та формуванню відповідної політичної культури населення. Успіх маніпуляції залежить від використання різноманітних технологій та умінь маніпулятора їх застосовувати з метою впливу на громадську думку.

Особливої ваги набувають соціологічні опитування як сучасний засіб маніпулювання, які впливають на формування громадської думки, особливо серед категорії людей, що не визначилися. Оприлюднення результатів опитування формують певні зразки і дозволяють вплинути на такі групи населення. Хоча надзвичайно складно вирахувати відсоток респондентів, які змінять власну точку зору, наскільки в часові цей вплив буде тривалим. В сучасних суспільствах опитування носять регулярний характер, особливо напередодні виборів. Це дає можливість політичним елітам аналізувати зміни в громадській думці і вчасно вносити корективи щодо моделювання поведінки людей. Крім того політичні лідери оприлюднюють такі результати соціологічних досліджень, в яких вони зацікавлені. В залежності від того як ЗМІ будуть формувати інформацію, подавати її аудиторії, таким чином буде формуватися необхідна громадська

думка з важливих питань. Крім того, ЗМІ створюють для населення ілюзію зворотного зв'язку в комунікаціях з політичними елітами. Для цього створюються певні політичні передачі, телевізійні програми, дебати, ток-шоу, а глядач відчуває себе частиною аудиторії.

Висування політичних лідерів в авторитарних і тоталітарних державах здійснюється латентно, в середині політичних еліт, не орієнтоване на підтримку населення. В демократичних державах політичне маніпулювання використовується в системі влади. А в період програмних змін політичне маніпулювання використовується в усіх типах політичних систем. Під час виборів особливості маніпулювання залежать від типу політичної системи. В демократичних системах достатньо широко використовуються технології політичного маніпулювання, тоді як в авторитарних і тоталітарних вибори проходять фактично на безальтернативній основі. Е.Фром зазначав, що політичне маніпулювання не дозволяє людині скласти цілісну картину світу, підмінюючи її абстрактною мозаїкою з тенденційно пов'язаних між собою фактів [4, с. 114].

Технології політичного маніпулювання засновуються на систематичному їх застосуванні, що дозволяє затвердити певні цінності та норми без критичного їх осмислення. Ефективною буде маніпуляція, коли об'єкт маніпуляції буде в необхідному для маніпулятора напрямку інтерпретувати отриману інформацію.

Бібліографічний список:

1. Амелин В. Н. Социология политики. М., 1992. 184 с.
2. Політичний енциклопедичний словник. К. : Генеза, 2007. 657 с.
3. Технология власти (Философско-политический анализ). М., 1995. 163 с.
4. Фромм Э. Бегство от свободы. Минск : Астрель, 2006. 120 с.
5. Goodin R. E. Manipulatory politics. Yale U.Pr. N. Haven; L., 1980. 250 p.

The article explores the problems of technologies of political manipulation, which, with the development of democratic processes, become one of the central places. It is noted that with the emergence of a socio-legal state, it is necessary to choose such political technologies that exclude pressure and violence, while simultaneously influencing and changing the behavior of people.

Keywords: *political manipulation, political technologies, social-legal state, pressure, violence.*